

1944; haz. Azmi Bilgin — Mustafa Çiçekler, bk. bibl.), Kılıslı Rifat (7. bs., İstanbul 1958), Hikmet İlaydın (İstanbul 1946, 1974) ve Yâkub Necefzâde (İstanbul 1965) tarafından da tercüme edilmiştir. Eseri Sîrâceddin Ali Han, Velî Muhammed Ekberâbâdî ve Tâceddin Behcet Farsça olarak ayrı ayrı şerhetmişlerdir. Arapça şerh ve çevirisi ise Sürûrî, Cebrâil b. Yûsuf el-Muhallâ ve Muhammed el-Furâtî tarafından yapılmıştır. Ali Efsûs eseri *Gülîstân-ı Bâğ-ı Urdû* adıyla Urduca'ya tercüme etmiştir (Kalkûta 1802).

Gülîstân G. Gentius tarafından Latince'ye; André du Ryer (Paris 1634), d'Allegre (Paris 1704), Rahip Gaudin (Paris 1789), N. Semelet (Paris 1834), Ch. Defrémery (Paris 1858), L. Piat (Montpellier 1888) tarafından Fransızca'ya; Fredrich Ochenbach (Tübingen 1635; Hamburg 1654), Adam Olearius (Schleswig 1654), J. G. Schummel (Wittenberg ve Zerbst 1775), B. Dorm (Hamburg 1827), Philp Wolf (Stuttgart 1741) ve G. H. F. Nesselmann (Berlin 1864) tarafından Almanca'ya; Stephan Sullivan (London 1774 [seçmeler şeklinde]), F. Gladwin (Kalkûta 1806), James Dumoulin (Kalkûta 1807), James Ross (London 1823), S. Lee (London 1827), B. Eastwick (Hertfort 1852), J. T. Platts (London 1873), E. H. Whinfield (London 1880), Edwin Arnold (London, New York 1899), R. H. Hyatt (London 1907), C. Hampton (London 1913), A. J. Arberry (London 1945 [sadece iki bölümü]) tarafından İngilizce'ye; Gh. de Vincentus (Napoli 1873 [kısmen]) ve J. Pizzi (Lancianu 1917) tarafından İtalyanca'ya; J. V. Diusberg (Amsterdam 1654) ve W. Bilderdijk (Rotterdam 1828) tarafından Felemenkçe'ye; A. Kazimirski Biberstein (Paris 1876) ve Otvinnowski (Varşova 1879) tarafından Lehçe'ye; Evgenii Eduardoviç Berthels tarafından Rusça'ya (Berlin 1922 [seçmeler şeklinde]) tercüme edilmiştir (Batı dillerine yapılan diğer tercüme için bk. Abdülgafûr Revân-ı Ferhâdî, II, 175-196).

Gülîstân sadece tercüme ve şerhdilmekle kalmamış, ayrıca birçok taklidi yazılmıştır. Muînüddîn-i Cüveynî'nin *Nigârîstân*, Câmî'nin *Bahâristân*, Mecdî Hâfî'nin *Ravza-i Huld*, Kemalpaşazâde'nin *Nigârîstân*, Kânî'nin *Perîşân*, Sâilî'nin *Ravzatü'l-ahbâb*, Ahmed Şîrâzî Vekâr'ın *Encümen-i Dâniş*, Molla Tarzî'nin *Ma'denü'l-cevâhir*, Hargopal Münşî'nin *Sünbülîstân* ve Mehmed Fevzî Efendî'nin *Bülbülîstân* adlı eserleri bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'dî-i Şîrâzî, *Gülîstân* (nşr. Abdülazim Kamîl-i Gerekânî), Tahran 1310 hş., nâşirin önsözü; a.e. (nşr. M. Hüseyin-i Furûgî), Tahran 1323 hş., nâşirin önsözü; a.e. (nşr. Halil Hatîb-i Rehber), Tahran, ts., nâşirin önsözü; a.e. (trc. Mahmûd b. Kâdî-i Manyas, haz. Mustafa Özkan), Ankara 1993, "Giriş", s. 1-17; a.e. (trc. Hakkı Eroğlu, haz. Azmi Bilgin — Mustafa Çiçekler), İstanbul 1996, hazırlayanların girişi, s. 15-25; Seyf-i Serâyî, *Gülîstân Tercümesi* (haz. A. Fehmi Karamanlioğlu), Ankara 1989, "Önsöz", XV-XXIII; Browne, *LHP*, II, 530, 531, 536; Hikmet İlaydın, *Sa'dî: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul 1954, s. 10-12; Kerim-i Kişâverz, *Hezâr Şâl Neşr-i Fârsî*, Tahran 1345 hş., III, 882-884; Rypka, *HIL*, s. 250, 251, 253; Muhammed-i Hazâilî, *Şerh-i Gülîstân* [baskı yeri yok], 1348 hş. (Sâzmân-ı İntişârât-ı Câvidân), s. 61-74; Zehrâ-yı Hânlerî, *Ferheng-i Edebiyyât-ı Fârsî* [baskı yeri yok], 1348 hş., s. 423-424; Hânâbâ, *Fihrist*, IV, 4282-4292; Abdülgafûr Revân-ı Ferhâdî, "Se Kâr u Nîm Sa'dî Şînâsi der Garb ez Rûy-i Tercümehâ-yı Gülîstân u Bostân", *Zikr-i Cemîl-i Sa'dî*, Tahran 1364 hş., II, 175-196; Tahsin Yazıcı, "Ehemmiyyet-i Âşâr-ı Sa'dî der İmparâtûrî-yi 'Osmânî ve Devrân-ı Cumhûriyyet-i Türkiyye", a.e., III, 317-328; Gulâmâlî Haddâd-ı Âdil, "Muşkâyes-e-yi Meyân-ı Gülîstân ve Ahlâk-ı Nâsırî der Şive-i Âmûzeş-i Feđâ'il-i Ahlâkî", a.e., III, 405-415; M. Nazif Şahinoğlu, *Sa'dî-yi Şîrâzî ve İbn Teymîye'de Fert ve Cemiyet İlişkileri*, İstanbul 1991; Ali Deştî, "Sa'dî eş-Şîrâzî hâkimu Şîrâz ve şâ'irü'l-insâniyye", *ed-Dirâsâtü'l-edebiyât*, V/1, Beyrut 1342/1963, s. 18-21; Tahsin Yazıcı, "Sa'dî", *İA*, X, 38-39; "Sa'dî-yi Şîrâzî", *DMF*, II, 2408.

TAHSİN YAZICI

GÜLİZAR

(گلداز)

Türk müsikisinde bir makam.

Hüseyinî makamı ile yakınlığı sebebiyle "hüseyinî gülizar" adıyla da anılan bu makam basit ve bileşik (mürekkeb) olmak üzere iki çeşittir.

1. Basit Gülizar Makamı. Hüseyinî ve muhayyer makamları arasında, bazı özellikleriyle hüseyinî, bazıları ile de muhayyer makamlarına benzeyen, ancak onlardan ayrılan yönleri de bulunan bir makamdır. Dizisi hüseyinî makamı dizisinin inici şeklinden ibarettir. Dolayısıyla düğâh perdesi üzerinde bir hüseyinî beşlisi,

hüseyinî perdesinde bir uşşak dörtlüsü'nün eklenmesinden meydana gelmiştir. Makamın genişlemesi, muhayyer makamında olduğu gibi, durak perdesi üzerinde bulunan hüseyinî beşlisinin tiz durak muhayyer perdesine simetrik olarak göçürülmesiyle yapılır.

Basit gülizar makamı, hüseyinî makamının inici şekli olması sebebiyle seyir bakımından hüseyinî makamından ayrılır. İnci makamlardan olduğu için muhayyer makamına benzerse de güçlü perdesi bakımından muhayyerden ayrılır. Muhayyer makamının birinci mertebe güçlü olarak muhayyer perdesini kullanmasına karşılık basit gülizar makamının güçlüsü, hüseyinî makamında olduğu gibi üzerinde uşşak çeşniyle yarım karar yapılan hüseyinî perdesidir. Ayrıca basit gülizar makamı muhayyer makamındaki gibi tiz perdelerde çok gezinmez ve muhayyer perdesinde belirgin duruşlar yapmaz. En çok tiz çârgâha kadar çıkmasına rağmen bu civarda da fazla seyretmez.

Nota yazımında donanımına hüseyinî ve muhayyer makamları gibi si koma bemoölü ve fa bakiye diyezi yazılır. Gereklî değişiklikler eser içinde gösterilir. Yedeni rast, durağı düğâh perdesidir. Basit gülizar makamında hüseyinî makamının asma karar perdeleri aynen kullanılır. Bu perdeler ve üzerinde yapılan asma kararlar şunlardır: İniş cazibesiyile eviç yerine acem perdesinin kullanılması sonucu hüseyinî perdesinde kürdüli asma kararlar yapılabilir. Diğer asma kararlar ise nevâ perdesinde rastlı veya büselikli, çârgâh perdesinde çârgâhlı, segâhta segâh veya ferahnâklî ve rast perdesine düşüldüğünde bu perde üzerinde yapılan rastlı asma kararlardır.

Makamın pastoral yapısı halk müsikisinde de çokça kullanılmasına sebep olmuştur. Bu makama örnek olarak Tanbûrî İsak'ın saz semâisi, Refik Fersan'ın aksak usulünde, "Sevdiğim giymiş boyunca kareler" mısraı ile başlayan şarkısı, halk müsikisinde de, "Gene bugün yaralandım" (Erzurum) mısraı ile başlayan uzun hava ve, "Melek Hanım has bah-

Muhayyerde simetrik hüseyinî beşlisi | Hüseyinîde uşşak dörtlüsü | Yerde hüseyinî beşlisi

Basit gülizar makamı dizisi ve genişlemesi

Genişlemiş bölge | Yerde inici hüseyinî dizisi | Basit gülizar makamı seyir alanı

çede geziyor” (Göynük) mısraı ile başlayan kırık hava verilebilir. Âli Rıza Şengel’in nîm evsat usulünde “Ey garip bülbül diyârın kandedir” mısraı ile başlayan cumhur ilâhisi de dinî mûsikimizin bu makamdan bestelenmiş seçkin eserlerindedir.

2. Bileşik Gülizar Makamı. Bu makama da “hüseyinî gülizar” adı verilir. Dizisi, incici hüseyinî yani basit gülizar makamı dizisine, yerindeki incici karcıgar dizisinin ve nevâ perdesindeki bûselik dizisinin bir bölümünün zaman zaman katılması ile meydana gelmiştir. Bu makam bazı eserlerde, sonuna doğru bir karcıgar geçkisi yapan basit gülizar makamı şeklinde de kullanılmıştır.

Nota yazımında donanımına hüseyinî ve basit gülizar makamlarında olduğu gibi si koma bemolü ve fa bakiye diyezi yazılır. Gerekli diğer değişiklikler eser içerisinde gösterilir. Yedeni rast, durağı dü-

gâh perdesidir. Bileşik gülizar makamı incici bir makam olmasına rağmen basit gülizar makamında da olduğu gibi güçlüsü hüseyinî perdesi olup bu perdede uşşak çeşniyle makamın yarım kararı yapılır.

Bileşik gülizar makamının asma karar perdeleri, makamı meydana getiren incici hüseyinî ve karcıgar dizilerinin asma kararları olup bunlar hüseyinî perdesinde

kürdîli, nevâda bûselikli ve hicazlı, çâr-gâhtâ çâr-gâhlı ve nikrizli, segâhta segâhlı ve hüzzamlı, rast perdesinde de rastlı asma kararlarıdır. Ayrıca dügâh perdesine ister karcıgar ister hüseyinî dizisiyle inilmiş olsun çeşni uşşaklıdır. Ancak karcıgar dizisiyle inilip dügâh perdesinde karar yapılacak olursa bu karcıgarlı bir asma karardır. Çünkü bu perdede tam karar ancak hüseyinî dizisiyle yapılabilir. Yine karcıgar dizisiyle rast perdesine kadar düşülüp asma karar yapılırsa burada da bir basit sûzinak geçkisi yapılmış olur. Bütün bu geniş asma karar imkânlarına rağmen bu makamda karcıgar dizisini çok fazla kullanmak doğru değildir; zira bu takdirde makam karcıgar makamına dönüşür.

Bu makamın asıl genişlemesi, basit gülizar makamında da olduğu gibi, durak perdesi üzerinde bulunan hüseyinî beşlisinin simetrik olarak tiz durak muhayyer üzerine göçürülmesi suretiyle yapılır. Ancak makamı oluşturan dizilerden biri, nevâ perdesi üzerindeki bûselik dizisinin bir bölümüdür ve bu dizi parçasının tiz taraftaki seslerinden biri de sünbüle (si $\flat$) perdesidir. Ayrıca makamın oluşumuna katılan karcıgar dizisi tiz taraftan genişlediğinde meydana gelecek muhayyer üzerindeki kürdî dörtlüsünün ikinci derecesi de sünbüledir. Şu halde bu makamın genişlemesinde muhayyerdeki hüseyinî yanında bazan sünbüle perdesi, yani muhayyerdeki kürdî çeşnisinin sesleri de sık olmamak kaydıyla kullanılabilir. Fakat seyir esnasında muhayyer veya gerdâniye perdelerinde belirgin kalışlar yapılmamalı ve tiz çâr-gâhtan yukarıya da pek çıkılmamalıdır.

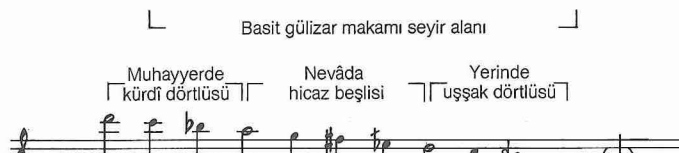
Bu makama, Tanbûrî İsak'ın bestelediği fasıl içerisinde yer alan haff usulünde bir peşrevi, zencir usulünde, “Beste-i zencir-i zulfündür gönül ey dil-rübâ” mısraı ile başlayan bestesi, haff usu-

Basit
gülizar
makamının
seyir örneği

Bileşik
gülizar
makamı
dizileri

Bileşik
gülizar
makamının
genişlemesi

lünde, "Dâğdâr-ı tîr-i gamzendir gönül ey meh-cebîn" mısraı ile başlayan bir diğer bestesi, "Bir hoş-hıram tâze civan aldı gönlümüz" mısraı ile başlayan ağır semâisi, "Bileydi derd-i derûnum o fitne-cû dilber" mısraı ile başlayan yü-rük semâisiyle bir saz semâisi örnek verilebilir. Ayrıca dinî sahada Ahmet Irsoy'un evsat usulünde, "Mâsivâyı terkedip geldik bu bâb-ı tâhire" mısraı ile başlayan cumhur ilâhisi de bu makamın örneklerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 27^a; Mehmed Hâşim, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 31-32; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 159-160; IV, 250; Arel, *Türk Musikisi*, s. 220-223; Özkan, *TMNÜ*, s. 166-167, 297-300.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GÜLME

Klasik kaynaklarda genellikle, "sevinçin veya psikolojik açıdan rahatlanmanın bir ifadesi olarak dişler görünecek biçimde yüzün gerilmesi" şeklinde tarif edilen gülmenin hafif derecede olanına **tebessüm**, yüksek sesle olanına **kahkah** denildiği belirtilir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.). Kindî, gülme-yi tabii bir fiil olarak göstermiş ve hem fizyolojik hem de psikolojik tezahürlerine göre tarif etmiştir (*Resâ'il*, I, 126). İbn Sînâ'ya göre gülme, nâtik nefsin amelî gücünden doğan tepkisel bir durum olup insan türünü ifade eden bir özellik taşıyor. Meselâ, "İnsan gülün bir varlıktır" denildiğinde "gülün" kavramı bütün insanlar için ortak ve ayrılmaz bir özelliği gösterir (*en-Necât*, s. 330-331).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı örneklerden, insanın sevindirici bir haber, ilginç bir gelişme karşısında gülmesinin tabii olduğu anlaşılmaktadır (bk. Hüd 11/71; en-Neml 27/18-19). Güldürenin de ağlatanın da Allah olduğunu ifade eden âyet (en-Necm 53/43) hem gülme ve ağlamanın tabiiliğini, hem de aynı varlıkta zıt tabiatları yaratan kudretin büyüklüğünü belirtmektedir. Gülmenin bir alay ve aşağılama ifadesi olduğuna işaret eden âyetler de vardır (el-Mü'minün 23/109-110; ez-Zuhruf 43/47; en-Necm 53/59-60). Dünyada müşrikler alaycı tavırlarla müminlere gülmüşlerdi; âhirette ise gülme sırası müminlere gelecek (el-Mutaffifin 83/29-36) ve o gün bazı yüz-

Bileşik
gülzar
makamının
seyir örneği

ler gülerken bazı yüzleri keder kaplayacaktır (Abese 80/38-41).

Gülme, insana has bir davranış olarak aynı zamanda insan karakterini belirleyici bir nitelik ve beşerî ilişkilerde sıkça görülen bir tavır olmasından dolayı İslâm ahlâkıyla ilgili kaynaklar bu kavramı inceleme konusu yapmıştır. Hz. Peygamber'in nükteli sözler, ilginç çelişkiler, sürpriz gelişmeler ve diğer bazı hareketler karşısında tebessüm ettiğine ve güldüğüne dair hadisler vardır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; Abdülhay el-Kettânî, I, 118-119; III, 162-167). Bu hadisler, onun yumuşak tabiatının yanı sıra hoşgörüsünü de yansıtmaktadır (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 68, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22). Ancak söz konusu hadislerde Resül-i Ekrem'in gülmesinin tebessüm şeklinde olduğu, ayrıca güler yüzlü oluşuyla yanındakilere sevinç ve huzur verdiği belirtilir (Buhârî, "Edeb", 68; "Tefsîr", 46/2; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 134; Tirmizî, s. 120-124). Konuyla ilgili hadisleri de dikkate alan İslâm ahlâkçıları, gülmenin hem insan tabiatına hem de ahlâka ve edebe uygun olduğunu belirtirler. Râgıb el-İsfahânî, ahlâk konularını oldukça gerçekçi bir yaklaşımla incelediği *ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şer'â* adlı eserinde (s. 285) bazı ilginç olaylar karşısında insanın gülmesini ona ait temel bir özellik sayar. Modern açıklamalara da uygun düşen bir yaklaşımla böyle durumlarda gülmenin zihninin düşünme faaliyetinin ortaya çıkardığı bir tepki olduğunu, nitekim düşünme gibi gülmenin de yalnız insanda görüldüğünü, fakat mizah gibi gülmede de dengeyi korumanın güç olduğunu belirtir. Bundan dolayı ahlâkçılar, normal şartlarda gülmemenin veya gülme eğilimini bas-

tırmanın insanı sevimsizleştirdiğine, ancak çok gülmenin de kişinin şahsiyet ve vakarını zedelemek, önemli meseleleri ciddiye almamak, gaflete yol açmak gibi sonuçlar doğurduğuna, özellikle ağır şakalar yaparken, alay ve gıybet ederek gülmenin insanlar arasında düşmanlığa yol açtığına dikkat çekmişlerdir (bk. Mâverdî, s. 302; Gazzâlî, III, 127-132, 147).

Tasavufî kaynaklarda gülme kalbi katılaştıran, âhireti unutturan bir davranış olarak değerlendirilmiş, ağlayarak göz yaşı dökme veya hüznünlü görünme ruh selâmeti için gerekli kabul edilmiştir (bk. AĞLAMA).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; a.mlf., *ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şer'â*, Kahire 1405/1985, s. 285; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "dĥk" md.; Buhârî, "Edeb", 68, "Tefsîr", 46/2, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22, 134; Tirmizî, *Muhtaşarü's-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, Kahire 1405, s. 120-124; Kindî, *Resâ'il*, I, 126; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1364 hş., s. 330-331; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 302; Gazzâlî, *İhyâ* (Beyrut), III, 127-132, 147; İbn Hacer, *Fethu'l-bâr* (Sa'd), XXII, 300-301; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâttübü'l-idâriyye* (Özel), I, 118-119; III, 162-167.

MUSTAFA ÇAĞRICI

GÜLNAR HANIM

Türkler'e dostluğu
ve İslâmiyet'e saygısı ile
Türkiye'de çok sevilmiş
Rus sarkiyatçısı.

1854'te doğdu. Kazan'a yerleşmiş, büyük arazi ve emlak sahibi bir asilzade ailesine mensup olan, bu şehrin bir süre belediye başkanlığında bulunmuş Fran-